

ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

SAMSUN
İLİM YAYMA VE EĞİTİM
VAKFI

HADİS'İN DÜNÜ- BUGÜNÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

(14-15 EKİM 1993)

SAMSUN
1993

HADİSTE ANLAM (YORUM) - METİN TENKİDİ İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Salahattin POLAT

Hadislerin geçmişte metin açısından tenkidine gereken ehemmiyetin verilmediği iddiaları son zamanlarda gittikçe popularite kazanmaktadır. Söylenmek istenen kısaca şudur: Geçmişte sahih sayılmış olsa bile bütün hadisleri yeniden metin tenkidine tabi tutalım. Geçmişte metin tenkidine ehemmiyet verilip verilmediğini tartışmanın yeri burası değildir. Biz daha önceki bir çalışmamızda bu iddianın farklı bakış açılarına göre doğru veya yanlış yönlerini ortaya koymuş bulunmaktayız. (1)

Bütün hadislerin metin tenkidine tabi tutulmasına gelince, ilmî ve nazarî planda buna karşı çıkmak mümkün değildir. Ehil olduğunu düşünen herkes hadisleri metin tenkidine tabi tutar, göşünü ilmin her meydanında savunur, isabetli olup olmadığını işin uzmanları takdir ederler. Hatalar yapılabilir gerekçesiyle buna karşı çıkılacaksa o zaman bütün ilmî faaliyetlerin engellenmesi gerekir. Çünkü her ilmî faaliyette hata mümkündür. Ehil olup olmayan da dinin tabu haline sokulmadığı hür tartışma ortamında birbirinden ayrılacaktır. Körükörüne, hadisleri korumacılık ve hadislik asabiyeti gibi bir imaja yolaçacak tavırların hadisleri şaibe altında bırakacağını ve hadis ilmüne fayda yerine zarar getireceğini düşünüyoruz.

Fakat günümüzde metin tenkidi bir fikir modası, entellektüellik gösterisi, münekkidlik hevesi, kısaca bir slogana dönüşme tehlikesiyle karşıkarşıyadır. Bununla birlikte bu işe fikir ve ilim çilesiyle samimi olarak hakikati aramak için yaklaşanlar da genellikle bir hataya düşebilmektedirler. En azından bu hataya düşme tehlikesiyle yüzyüzedirler. O da hadisin anlaşılması/yorumu ile metin tenkidi ilişkisinin ehemmiyetinin farkedilmeyişi yahut gözardı edilmesidir. Geçmişte ve günümüzde yapılan metin tenkitlerinin pek çoğunda hadisi yanlış anlamanın, metin tenkidi şeklinde tezahür ettiğini müşahade etmekteyiz. Buna hatalı anlamadan kaynaklanan hatalı metin tenkidi denebilir. Metin tenkidi, hadisin yorum metodolojisinden ayrı düşünülemez. Şu halde metin tenkidi demek herşeyden önce hadisi anlamamızın tenkidi demektir. Biz bugün bir metin tenkidi kuramı (teorisi) geliştireceksek -ki buna mecburuz- herşeyden önce hadislerin anlaşılmasının ilmî prensiplerini yeniden sistematize edilmesini gerçekleştirmek zorundayız. Aksi halde spekülasyonlardan kurtulamayız.

Burada Őu soru akla gelebilir: Ondört asırdır hadisler anlařılamadı veya yanlış mı anlařıldı? Yahut İslam tarihinde hadislerin anlařılması için gerekli olan metodoloji ortaya konulamadı mı? Tabii ki geçmiř mesaiyi böyle műsbet ve menfi iki Őıklı bir deęerlendirmeye tabi tutmak hem ilmi deęil, hem de âdil deęildir. Selefe saygı anlayıřını çarpıtıp űmmetin ilim ve din yűnünden sűrekli gerileyip dejenere olduęu Őeklindeki eřyanın tabiatına aykırı anlayıř selefi mitleřtirmekte, sis perdesi arkasında hakikatı gűrűnmez hale getirmektedir. Ayrıca űmitsizlik ve atalet doęurmaktadır. Ne gariptir bu anlayıř da yine ilk ű neslin faziletine dair hadisin yanlış anlařılmasından kaynaklanmaktadır. Őte yandan batı dűřűncesinin kendi dıřındaki medeniyet ve gelenekleri daima kűmseyen ve ilkellikle nitelediren pozitivist tekâműlcű (evrimci) anlayıřının tesiriyle ondört asırlık birikimimizi hafife almak da bizi onların tecrűbelerinden istifadeden mahrum bırakmakta, herřeye silbařtan yeniden bařlamak gibi bir saçmalıęa dűřűrmektedir. Halbuki tarih felsefesi tarihin çizgisel bir hareket olmayıp iniř çıkıřlardan ibaret olduęunu ortaya koymaktadır(2). Çaęımızın Őartlarını, tasavvurlarını, yargularını tarihe yansıtmak ne kadar yanlışsa, gűnűműzű tahlil ederken nostalji ile kafamızı hamasetin kumlarına gűmmek de aynı űlde yanlıřtır. Őu halde geçmiři deęerlendirirken onların bize gűre ne yapmaları gerektięini deęil, o gűnki Őartlara gűre ne yapmak istediklerini kavrama tavrını esas almak gereklidir.

İslâmî ilimler geleneęine gűzattıęımızda hadisin yorum metodolojisini bulabileceęimiz ilk yer olarak fıkıh usulű akla gelmektedir. Fakat hadis ilimleri arasında da hadisin anlařılmasına yűnelik "Dirâyetű'l-Hadis" kategorisi altında İhtilâfu'l-Hadis, Fıkhu'l-Hadis, Esbâb-ı Vurud, Nasihu'l-Hadis, Garibu'l-Hadis v.s. gibi alt disiplinler de mevcuttur. Kavram farklılıklarına takılıp kalmazsak bűtűn islamî ilimler usullerinin (metodolojilerinin) műřterek bir dűřűnce tarzına ve aynı ilkelere dayandıęını gűrűrűz. Yani bunlar tek bir metodolojinin farklı disiplinler baęlamında ifadeleridir diye dűřűnűlebilir. İřte burada bizim teklifimiz Őudur: Gűnűműzde bűtűncű ve sistematik bir anlayıřla bu metodolojileri "İslamî ilimler metodu" adı altında, tek bir çatı altında toplayıp yeniden ifade edelim, yani yeniden inřa edelim. Her ne kadar konumuz bu deęilse de ele aldıęımız konunun ve dięer bir çok problemin űzűmű bu sayede kolaylařacaktır. Bűtűncű bakıř açısına ulařan, branřlařmanın mahzurlarını izale eden, Őekli ihtilafları ortadan kaldıran, eęitimde tekrarlardan doęan mesai kaybını űnleyen bir metodoloji olacaktır bu.

Bu metodolojinin nasıl teřekkűl ettirileceęine dair detaylara girmek bu teblięin konusu dıřındadır. Yalnız anahatlarını Őűylece izebiliriz. Bu

metodoloji islam düşüncesinin varlık, ilâhiyat, bilim, bilgi, etik, estetik anlayışı gibi temel problemleri ele alarak, daha sonra mevcut bütün ilimlerin tasnifini yapıp hepsini kuşatıcı bir metodolojiyi ortaya koyacaktır. Tabiat bilimleri ve insan bilimleri gibi farklı metodik zemine dayanan ilimlerin metodoloji farklılıklarını da bütünlük içerisinde verecektir. Bu söylediklerimizden maksadımız farklı islâmî ilimler usullerine dair şimdiye kadar yazılanların bir kitapta bir araya toplanması değildir. İstenen şey klasik usullerin evrensel bir üst dille ve ifade tarzıyla yeniden sunulmasıdır. Bilginin islâmîleştirilmesi gibi teklifler böyle bir ihtiyacın ve arayışın göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu, müslümanların tüm dünyaya hitabedebilen bir ifadeyi yakalamalarına ve dünya düşünce platformunda hakettikleri yeri almalarına önemli ölçüde yardımcı olacaktır.

Burada metodoloji teklifimizin konumuzla alakası metin tenkidinin de böyle bütüncü bir bakış açısıyla sağlıklı bir uygulamaya kavuşacağını vurgulamak içindir. Geçmişin ve günümüzün isabetli bir tahlile ve değerlendirmeye tabi tutulması da böyle bir bakış açısıyla mümkündür.

Geçmişteki metin tenkidi ile günümüzde yapılmaya çalışılan metin tenkidi uygulamalarını mukayese ettiğimizde temelde önemli bir ayrılık arzettiğini müşahade etmekteyiz. Geçmiş tenkitçiler hadisi anlamaya öncelik verirken günümüz tenkitçileri hadisi tenkide öncelik vermektedirler. Klâsik ifadesiyle eskiler hadisin i'malini, ihmalinden öne almaktaydılar. Problem gördükleri hadislerin altında hemen bir bit yeniği aramıyorlar, öncelikle benim hadisi doğru anlamamı sağlayacak yeterli alt yapı ve veriye sahip miyim diye düşünüyorlardı. Yani anlama konusunda ortaya çıkan problemin kişiden mi yoksa hadisten mi kaynaklandığını tesbitte çok titiz davramıyorlardı. Zaman zaman tekellüflü te'villerle karşılaşmamız hadisleri koruma gayreti olarak mütalaa edilmemeli, o günki insanların dünya görüşü ve tasavvurları içerisinde bir anlamı olup olmadığına dikkat edilmelidir. Selefin hadis tenkidindeki ihtiyat ve titizliklerinin göstergesi olan önemli bir kavram da "tevakkuf" kavramıdır. Tevakkuf hadisi, metin ve sened yönünden tenkid için yeterli veri bulunmadığında değerlendirmeyi ertelemek ve askıya almak, yeni veriler elde edinceye kadar araştırmaları sürdürmek şeklinde açıklanabilir. Günümüzde tevakkuf kavramı sanki unutulmuş gibidir. Tenkitçilerde aşırı bir kendine güven hakimdir. Sorgulayıcı bir zihin herşeyden önce kendini sorgulamalıdır. İlim genişledikçe "acaba"ların artacağı kesin yargıların azalacağı her ilim erbabının yaşadığı bir tecrübe ve müteârifedir.

Geçmiş uygulamanın esprisini Gazâlî'den örneklendirebiliriz:

Gazâlî, te'vile muhtaç bazı hadislerin te'vili sorulması üzerine "el-Kânûnu'l- Külliyyu fi't-Te'vil" isimli bir risale kaleme almış, adından da anlaşılacağı üzere burada anlamanını (yorumun) bazı prensiplerini ortaya koymaya çalışmıştır. Gazâlî burada sadece akli veya sadece nakli esas almanın, yahut bunlardan birine diğzerinin aleyhine ağırlık vermenin yanlışlığını ortaya koyduktan sonra, doğru tavrın hem aklın hem naklin başlıbaşına müstakil bir asıl olarak telakki edilmesi olduğunu belirtir. Yani her iki aslın da hakkı verilmelidir. Bununla birlikte Gazâlî şunu da ilave eder: Bu yapılsa bile herkesin her hadisi anlayabileceği anlamına gelmez. Daha sonra şu üç tavsiyede bulunur:

1- Her noktada akli ve nakli cemetmeye güç yetirecek kadar kendisinin ihata sahibi olduğuna hiç kimse hükmetmemelidir. "Size ilimden ancak biraz verilmiştir." (İsrâ: 85) âyeti düşünülmemelidir. Akıl ve naklin cem'inin bazan en büyük âlimlere bile gizli kalacağını istib'âd etmemelidir. Hadislerin hepsinde Peygamberimizin a.s. muradını bilmek iddiasında bulunan kimselerin bu iddiaları, kendilerinin bu husustaki ilimlerinin azlığına delildir.

2- Akıl delili aslâ tekzib edilmemelidir (...) Çünkü ahkâmı beyan ve tafsilde şâhit olan şer'in müzekkisi ancak akıldır. (...) Kıyamet günü ölümün alaca bir koç suretinde kesileceğine dair hadisi işitince bunun müevvel olduğunu derhal anlarsın. Çünkü araz olan ölümün alaca koç suretini iktisab edemeyeceğini ve bunun bir te'vile muhtaç olduğunu açıkca anlarsın.

3- Te'villerdeki ihtimaller teaddüd ve teâruz ettiği takdirde bu ihtimallerden birini tayinden çekinmek lazımdır. Çünkü zan ve tahmin ile Allah'in ve Peygamberin muradına hüküm vermek muhataralı bir harekettir. (...) İbadet ve amel zaruretine binaen, amale dair hükümlerde zan ve tahmin ile harekete ruhsat verilmiş ise de, yalnız ilme tealluk eden hususlarda zan ile hüküm vermek luzumsuz cesarettir. (3)

Görüldüğü gibi Gazâlî'inn tavrı hadisi tenkid öncelikli değil te'vil önceliklidir.

Burada yeri gelmişken şunu belirtelim ki geçmiş ilmî gele-neğimizdeki anlam-metin tenkidi ilişkisinin çok iyi kavrandığını görmekteyiz. Bu konuda araştırma yapmak isteyenler için anahtar kavram TE'VİL kavramıdır. Bütün islâmî ilimlerdeki te'vil ile ilgili bahisler bütüncü bir bakış açısıyla incelenmelidir.

Geçmiş tavır ve uygulamalar hakkında bu kadarla yetinerek Tarih tenkitçiliğinde anlama tenkit ilişkisine de bir göz atmak isabetli olacaktır. Çünkü günümüz metin tenkidi akımı batıda gelişen tarih tenkitçiliğinin şöyle veya böyle etkisi altındadırlar. Bu durumda tarih usulünde anlama-tenkid ilişkisinden örnek vermek uygun olacaktır.

Tarih tenkitçiliğinin klasikleşmiş el kitabı sayılan "Introduction aux etudes Historiques: Tarih Tetkiklerine Giriş" in müellifleri Longlois ve Seignobos, hadiste metin tenkidine tekabül eden "İç Tenkid"i müsbet ve menfi olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Müsbet (olumlu) tenkide karşılık olarak "Tefsir tenkidi" ve "fermeneutique" kavramlarına kullandıktan sonra "Bu tenkidin amacı tarihi vesikanın ne demek istediğinden emin olmaktır" şeklinde tanım getirmektedirler. Menfi tenkidi ise "Vesikanın meydana geldiği şartların analizi" olarak telakki etmektedirler. (4)

Adı geçen müellifler eserlerinin başka bir yerlerinde şöyle demektedirler: "Tabii temayül vesika müellifinin zihninde ne bulunduğunu tamamı tamamına tasavvur etmeye lüzum görmeksizin, vesikada doğrudan doğruya haberler aramak düşüncesiyle okumaktır. (...) Vesikayı yazmış olan müellifin dili, düşüncüsü, adetleri, vesikayı okuyan tarihçinin adetlerinden ayrılınca, yahut metnin mânası açık ve itiraz edilemeyecek bir halde olmayınca, öyle yapmak tehlikeli olur. Bir metin okuyan kimse, yalnız o metni anlamakla meşgul olmazsa, metni zaruri olarak kendi duyguları arasında okur. Vesikada kendisinin tasavvurlarına uygun olan yahut vesikalar hakkında daha önce edinmiş olduğu fikre uygun bulunan cümleler veya kelimeler gözüne çarpar. Hiç farkına varmaksızın da o cümleleri veya kelimeleri ayırır. Kendi hayalinde bir metin kurarak onu müellifin gerçekten olan metnin yerine bile koyar. Tarihte her vakit olduğu gibi burada da usul ilk temayüle karşı gelmektedir. (...) Bir metinden tarih için ne çıkarılabileceğini düşünmeden önce metnin kendisini anlamakla işe başlamayı insan kendine kaide olarak tutmalıdır. Bu suretle insan usûlün (Tarih usûlünün) şu umûmî kaidesine varır: Her vesikanın tetkiki, vesikayı yazan müellifin gerçekten düşüncesini tayin etmekten başka bir maksat olmaksızın vesikanın içindeki şeyleri analiz etmekle işe başlamalıdır. (5)

Eserde, tefsir tenkidinin nasıl yapılması gerektiği detaylı olarak anlatılmaktadır. Biz bu kısımdan bir özet aktarmaya çalışacağız. (6)

Tefsir tenkidi ikiye ayrılır: 1- Kelime kelime mânâ 2- Gerçekten mânâ. Bir metnin kelime kelime manasını tayin dil işidir. Bir metni anlamak için onun dilini bilmek lazımdır. Fakat bu yetmez. Çünkü dil arkası

kesilmeyen bir tekâmüle tabidir. Kelimenin kullanıldığı dönemdeki anlamlarını, sözlük anlamı dışında mecazî anlama gelip gelmediğini, vesika müellifinin kelimelere hususi bir anlam verip vermediğini, her kelime ve cümlenin metnin bütünü (cotex, siyak-sibak) içindeki anlamını iyi tayin etmek gerekir. Yani kısaca her kelime için zamanın dilini, müellifin dilini ve ibaredeki manasını ayrı birer iş olarak tayin etmek gerekir. Bu çok zordur. Fakat bir tercümenin iyi olması için bu kadar çalışmaya ihtiyaç vardır. Neticede vesika müellifinin tasavvurlarını, zihninde bulunan hayalleri, âlemi hangi mefhumlar vasıtasıyla kurmuşsa o mefhumları tanımak ve anlamak gerekir. Bu suretle fikirlere, doktrinlere, bilgilere varılır. (7)

Tarih tenkitçisi L. Halkın da şöyle der: "İnandırıcılık tenkidi denilen iç tenkid, metinlerin kontrolünü aşar, yorumun veya tefsirin (Hermeneutique) tenkidine de girer." (8)

Bu metinleri, tarihî vesikanın yerine hadisi koyarak okursak ne denilmek istendiği daha iyi anlaşılır. Çünkü hadis tenkitçisi için de, hadis yorumcusu için de hadisler tarihî vesika niteliğindedir.

Yeri gelmişken, hadislerin mânâ ile rivayeti hususunun da önemli bir problem olduğu işaret edelim. Çünkü biz hadisteki ifadenin aynen Peygamberimizin ifadesi mi yoksa ravilerin ifadesi mi olduğunu kesin tesbit edebilmekte büyük güçlüklerle karşı karşıyayız. Anlama ve tenkidde bu husus her zaman gözönünde bulundurulmalıdır.

Daha önce referans yaptığımız metinlerde geçen "Hermeneutique" kavramı üzerinde de biraz durmakta yarar vardır. Hermeneutique kısaca "Yorumbilim" olarak tanımlanabilir. Batıda orta çağlardan itibaren dinî metinlerin anlaşılmasının özel bir ihtisas işi ve sanat olduğu, çünkü din dilinin genellikle sembolik olduğu düşünülmüştür. Bu yüzden bu bilimin dinî bir zeminde teşekkül ettiği genellikle kabul edilen bir görüştür. Bu faaliyetler daha sonra metinlerin anlaşılmasının metodolojisini ortaya koymaya çalışan felsefî bir zemine kaymıştır. (9)

Burada anlama probleminin felsefî boyutuna da kısaca temas ederek tebliğimize son vermek istiyoruz.

Tabiat bilimleri ile insan bilimlerinin metodolojilerindeki temel farklardan biri anlama problemidir. Yani insan bilimleri insanların sözlü ve söz dışı ifadelerinin zihinsel içeriğinin kavrama bağlamında faaliyet gösterirler.

Anlama problemi üzerindeki çalışmalarıyla ilim dünyasında önemli bir yer edinen H. Rickman "Anlama ve İnsan Bilimleri" isimli eserinde anlamayı : " Bir ifadenin işaret ettiği zihinsel içeriğin kavranmasıdır." diye tarif ettikten sonra "Bu nedenle o (anlama) insan bilimlerinin konusunu belirlememezi sağlayan ilk bilgi edinme işlemidir. O bu disiplinlerde yaygındır ve onlar için zorunludur" diyor. (10)

Daha sonra konuya şöyle açıklık getirmeye çalışıyor: "Bağırmanın, rastgele sallanan bir yumruğun, buruşturulmuş yüzün fiziksel bakımdan belirlenebilecek hiçbir ortak özelliği yoktur. (Yani bunları herhangi bir ortak özelliğinden dolayı tabiat bilimlerinden birinin alanına sokamayız.) Bunlar ancak hep öfkeli olmanın ifadeleri oldukları için birlikte sınırlandırılabilirler. (Dolayısıyla bu açıdan insan bilimlerinin konusu olurlar). (11)

Peki biz başkasının ifadesindeki zihinsel içeriği nasıl anlıyoruz? Rickman bu soruyu "Anlamanın epistemolojik üç koşulu" başlığı altında cevaplandırıyor:

1- İnsan tabiatını tanıma. Biz kendimizle mukayese yoluyla genel insan tabiatını tanıyoruz. Kendi hayat tecrübelerimizle mukayese ederek başkalarının ifadelerinin içeriğini anlıyoruz. Mesela teniste şampiyon olmuş birinin neler hissettiğini anlamak için bizim de teniste şampiyon olmamız gerekmez. Ama biz başka bir alandaki başarıımızdaki hislerimizle tecrübelerimizle mukayese ederek başarıma konusunda insan tabiatının müşterek özelliklerine doğru yol alıyoruz. Rickman bu konuda Dilthey'den hayranlığını belirterek şu ifadeyi naklediyor: "Anlama, sen'de ben'in yeniden keşfidir."

2- Kültürel ortam hakkında bilgi sahibi olmak. Çünkü bu dünya, ifadelerin anlaşılması için gerekli kuralların ve geleneklerin bir araya toplanmış bütünüdür. Biz el sallama hareketinin bir selam ifadesi olduğunu ancak o kültüre âşinâ olursak anlarız. Yoksa o hareket, o kültürü bilmeyene bir anlam ifade etmez veya yanlış anlar. Burada epistemolojik bir kısır döngü sözkonusudur. Bütün bir kültür dünyasının anlaşılması tek tek sayısız ifadelerin anlaşılmasının bir ürünü olsa gerektir. (...) Biz uygulamada bu sorunu (kısır döngü sorununu) bir tür mekik hareketiyle hallederiz. Bazı ifadelerin yaklaşık olarak anlaşılması, kültür dünyasının özelliklerinin yaklaşık olarak anlaşılmasına yol açar. Bu da bu ifadeleri daha tam olarak anlamamıza, ya da daha geniş ifadeler dizisini anlamamıza yardımcı olur. Bizim kültür dünyası hakkındaki bilgimiz

genişletilmiş olur. Sonunda biz giderek kültür, dünyası ve onun belli görüntüleri hakkındaki anlayışımızı derinleştirerek bir oraya bir buraya hareket etmiş oluruz.

3- İfadeleri anlamanın ön koşulu bu ifadelerin ortaya çıktıkları somut bağlamların anlaşılmasıdır. Bir kelime cümle içindeki, cümle paragraf içindeki, paragraf kitap içindeki, kitap kendi edebi geleneği içindeki yerinde anlaşılır. (...) Tarihçi, Napolyon gibi birini anlamak için, onu kendi çağının içinde bulunduğu ortama göre değerlendirmek zorundadır. (12)

Başka bir yerde Rickman, tarihin ne olduğunu, anlama problemi açısından şöyle ifade ediyor: "Tarihsel yaklaşım, ifadeleri kendi tarihsel bağlamlarına nisbetle gözönüne almak suretiyle anlamaya çalışmaktan ve bir ifadeden ötekine geçmek suretiyle bütün bağlamı anlamaya çalışmaktan ibarettir. İfadeleri kendi bağlamlarında anlamak ile, bağlamı bu ifadeler sayesinde anlama süreci birbirine bağlıdır. Araştırmacının ilgisi ve bilgisinin bu iki süreçten hangisinin vurgulanacağını bellemesi gerekir. (...) Mesela Napolyon tarafından yazılmış bir mektubu anlamam için uygun bağlamların bilgisini kazanmam gerekir. O çağın uğraşları, yaygın değerleri ve konuşma tarzları dahil olmak üzere çok sayıda başka ifadeleri bir araya toplamam gerekir. (13)

Şu halde hadiste metin tenkidi yapmak isteyen kişi hadisi anlamak için gerekli kurallara uyduğundan, yeterli verilere sahip olduğundan emin olmadan hadisi redde kalkışmamalıdır. Ayrıca bir hadisi Kur'an'a arzedecekse Kur'an'ı da aynı kurallara göre anlamalıdır. Dinin esaslarına arzemedi de aynı şeyler geçerlidir. Hadisi akla aykırılıkla tenkid ederken de birçok epistemolojik ve metodik problemle karşı karşıya olduğunu unutmamalıdır. Ayrıca bu konuda ferdi gayretler de çok zaman yetersiz kalabilir. Genel ilmi seviyenin bize yeterli verileri sağlayacak düzeye gelmesi lazımdır. Hadisin vârid olduğu şartları ve bağlamını tesbit o kadar kolay bir iş değildir. Bütün bunları işi yokuşa sürmek, hadisleri korumak, geçmiş alimleri savunmak, işi mistisizme kaydırmak vs. gibi gayelerle söylemiyoruz. Amacımız metin tenkidinin çok ciddi ve geniş ilmî faaliyetleri gerektiren bir iş olduğunu ortaya koymaktır. Kaldı ki metin tenkidinin problemleri sadece bunlardan da ibaret değildir. Şu halde İslam Tarihi, mütefekkir ve mütehasıs bir tarih filozofu gözüyle incelenip yorumlanmalı, buna bağlı olarak metin tenkidi kuramı (teorisi) genel İslami ilimler metodolojisi bütünlüğünde ve sistematüğünde inşa edilmelidir. Aksi halde yapılan araştırmalar, içinden çıkılmaz bir bilgi yığına dönüşmeye mah-

kumdur. Böyle bir bilgi yığınınına dayanarak yapılan metin tenkidleri de çok zaman spekülâtif ve subjektif olmaktan kurtulamiyacaktır.

DİPNOTLAR

1) Polat, Salahattin, Hadiste Metin Tenkidi (I,II,III) Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Derg. 6/113-130, 7/81-113, 8/79-110.

2) Bkz: Sorokin, Pitirim, Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri, Ter: Mete Tunçay, Ankara-1972.

3) Gazalî. "El- Kânunu'l-Külliyu Fi't-Te'vîl, Terc: M. Şerafeddin, Darulfunun İlahiyat Fakültesi Derg, Yıl:3, Sayı: 11, 1929, İstanbul, 46-58 (Bazı tasarruflarla aktarıldı).

4) Longlois-Seignobos, Tarih Tetkiklerine Giriş, Terc: Gâlip Ataç, Kültür Bak. Yay. İstanbul-1937, 137-8.

5) A.e. 138-140 (Kitabın bu kısmı Seignobos tarafından yazılmıştır.)

6) A.e. 141-150.

7) A.e. 141-150 (Özetle).

8) Halkın, L, Elements de Critique Historique, Ter: Bahaddin Yediyıldız, Tarih Tenkidinin Unsurları, Ankara, 1989. Türk Tarih K. Yay., 24.

9) Hermeneutique'nin geçirdiği safhalar ve bu konuda çalışma yapan önemli şahsiyetler için bkz: Özlem, Doğan, Tarih Felsefesi, İst, 1992, 177 v.d.

10) Rickman, H. Anlam ve İnsan Bilimleri, Terc: Mehmet Dağ, Ankara, 1992, 42.

11) Aynı Yer.

12) Aynı Eser, 52-57 (Özetle ve bazı tasarruflarla aktarıldı).

13) A.e. 120, 124.